Universitat Rovira i Virgili

Investidura com a doctor honoris causa del Dr. Josep Fontana Lázaro

Sessió acadèmica extraordinària,
10 de juny de 2010

Investidura com a doctor honoris causa del Dr. Josep Fontana Lázaro

Sessió acadèmica extraordinària,
10 de juny de 2010

Universitat Rovira i Virgili
Tarragona

Fotografia: Ramon Torrents
Imprès per Indústries Gràfiques Gabriel Gibert, SA

Dipòsit Legal: T.1208-2010

Índex

Elogi del candidat
pronunciat per la Dra. Montserrat Duch Plana

Rector Magnífic,
Rector Magnífic de la Universitat Pompeu Fabra,
Secretari general de la Universitat,
Autoritats civils i acadèmiques,
Col·legues,
Estudiants,
Ciutadans i ciutadanes,

És un motiu de satisfacció personal participar en aquest acte universitari de reconeixement a la trajectòria del professor Josep Fontana, que representa per a tantes persones un model de científic humanista, de mestre generós amb els seus deixebles, els quals ajuda a créixer, en especial la trentena llarga de doctors i doctores que ha dirigit. Fa uns tres mesos que en escriure al nostre rector per acceptar el nomenament de doctor honoris causa, deia: "Integrar-me per aquesta via a la URV, a la qual m'he sentit vinculat fins avui per la meva amistat amb membres del seu professorat, com el malaguanyat amic Pere Anguera, és un honor que estimo sobre manera". Entendreu, doncs, que en el meu ànim avui i aquí s'hi barregin sensacions complexes tenyides d'enyorament per la mort injustament prematura del nostre company.

En un text autobiogràfic breu, el professor Fontana destaca que va néixer el primer any de la Segona república espanyola. Li va tocar viure d'infant la Guerra Civil, amb els bombardejos de l'aviació de la Itàlia feixista sobre Barcelona. Afirma que trenta-sis anys de franquisme marcaren la seva educació fins a la Universitat. Una formació que va compartir amb el treball en el petit negoci familiar i amb els riscos de l'activitat clandestina contra el règim en la cèl·lula d'intel·lectuals del PSUC (1957-1971), el gran partit de l'antifranquisme. També fou membre del Consell de redacció de la revista *Nous Horitzons* i director dels *Quaderns de Cultura Catalana*.

El seu pare era llibreter i li regalà als set anys els primers llibres que posteriorment haurien d'integrar la seva biblioteca, que ara per ara consta d'uns cinquanta mil volums, la major part dipositats a la Biblioteca de

l'Institut d'Història de la UPF, on aniran a parar finalment tots. Li agrada explicar que va elegir l'ofici d'historiador per la influència de tres mestres: Ferran Soldevila, amb qui va seguir tres cursos clandestins; Jaume Vicens Vives, a la Universitat de Barcelona, i Pierre Vilar, més tard, persones que "li feren comprendre que treballar en un cert sentit amb la història era també treballar pel país, per un país marcat pel franquisme". Apartat aviat de l'ensenyament per motius polítics, llegí la tesi doctoral el 1970 i guanyà quatre anys després una càtedra d'Història Econòmica a la Universitat de València, on coincidiria amb Ernest Lluch i tractaria Joan Fuster, després d'aconseguir esquivar considerables dificultats derivades d'un temps i d'un país. I és que Fontana fou represaliat quan era professor ajudant amb Vicens Vives i Jordi Nadal a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona (1957-1966), activitat que no va poder reprendre fins al 1968 a la Universitat Autònoma de Barcelona. Catedràtic de la UAB entre 1976 i 1990, no defugiria exercir tasques de gestió com ara vicerector de Recerca i degà de la Facultat de Lletres. Després s'incorporà a la nova Universitat Pompeu Fabra, on fundà i dirigí l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives fins a la seva jubilació, el 2001.

En una autopresentació sintètica de la seva activitat científica sosté que "la meva formació metodològica, d'arrel marxista, va tenir a veure no només amb la influència de Vilar sinó també amb l'estudi d'autors como Gramsci, E. P. Thompson o Walter Benjamin. Però sempre vaig entendre la influència de Marx com una lliçó de pensament crític i no pas com una doctrina, la qual cosa em separava en el passat dels marxistes catequístics que empraven els escassos textos canònics que manejaven com un conjur o una litúrgia, i me'n distancia avui, quan afirmen haver superat allò que mai arribaren a entendre i es lliuren a noves litúrgies".

Fontana ha exercit el mestratge amb la publicació de més de 23 obres, cinc de les quals traduïdes a diversos idiomes. La seva producció acadèmica és internacional, sobretot amb països d'Amèrica Llatina, on ha fet cursos i conferències a Equador, Mèxic, Colòmbia, Perú, Brasil i Argentina. Va ser nomenat doctor honoris causa per la Universitat Nacional del Comahue (Argentina) el 2002. Ha estat membre del Consell de Recerca de l'Institut Universitari Europeu, de Florència; avaluador dels Starting Grants de la Comissió Europea de Recerca, de Brussel·les; president de l'Associació d'Història Econòmica Espanyola, i figura al consell de diverses revistes internacionals.

Ha rebut nombroses distincions nacionals com ara el Premi de la Fundació Catalana per a la Recerca el 1997; la Medalla de l'Ajuntament de Barcelona, l'11 de novembre de 2002; la medalla Narcís Monturiol al mèrit científic i tecnològic de la Generalitat de Catalunya, el 2003; la Creu de Sant Jordi, el 2006, i el Premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el 2007.

Ha investigat temes d'història contemporània, d'història econòmica i d'història de la historiografia entre els quals m'agradaria destacar les publicacions *La quiebra de la monarquía absoluta* (1972, amb set edicions), *Historia: análisis del pasado y proyecto social* (1982; traduït al portuguès), *Europa ante el espejo* (1994, traduït a nou idiomes), *La història dels homes* (2001, traduït al castellà i al portuguès), *Aturar el temps* (2005, traduït al castellà), *La construcció de la identitat* (2006, traduït al gallec) *o La época del liberalismo* (2007).

En la difusió acadèmica i social de la seva recerca ha dirigit col·leccions de referència a l'Editorial Crítica, imparteix cursos de doctorat en la seva condició de catedràtic emèrit i presta una atenció especial al contacte amb professorat de secundària, "una de les activitats —afirma— que més satisfaccions m'ha proporcionat en la que és ja una llarga vida de treball, dedicada a allò que per a mi ha estat no només una professió sinó la meva manera de contribuir a una visió crítica del món en què visc —allò que Pierre Vilar anomenava "pensar històricament"— i a col·laborar d'alguna manera amb aquells que lluiten per canviar-lo": res mes lluny, doncs, del conreu d'una ciència freda, sinó l'esforç constant per bastir i difondre un coneixement humanístic unit al servei de les necessitats i dels problemes de la gent d'avui.

Josep Fontana dirigeix amb Ramon Villares una *Història d'Espanya* en dotze volums, un repte al qual els historiadors de cada època s'han enfrontat, tal com escriuen al pròleg. Amb voluntat de síntesi, vol establir una visió de conjunt del passat hispànic que s'inspira en la renovació historiogràfica dels darrers trenta anys, digna hereva de la tradició democràtica i progressista que inspirava obres com les d'Altamira, Artola, Tuñón, Vilar o Vicens que ofereixi, per la via del relat històric, una visió de l'Espanya actual, d'ordenació política plural en la seva forma d'Estat i d'entusiasta obertura a l'exterior en els seus comportaments econòmics, socials i culturals. L'obra té per objectiu fer conèixer el que els millors historiadors de principis del segle XXI pensen de la societat en què viuen, convençuts que el coneixement

del passat és una eina imprescindible per projectar el futur propi. Està escrita amb la voluntat d'ajudar a construir una societat oberta i integrada en el pla europeu i mundial, amb sensibilitat per la pluralitat i diversitat cultural dels pobles d'Espanya, per superar, doncs, les posicions nacionalistes i essencialistes que han caracteritzat el discurs historiogràfic espanyol del segle xx. Per això incorpora noves perspectives d'anàlisi com ara la construcció d'una ciutadania activa, el paper de la política i la cultura, la visibilització de les dones i les relacions socials de gènere. Una obra, en definitiva, que no s'incuba en cap angoixa nacionalista ni tampoc en cap drama d'un conflicte bèl·lic o polític, sinó que neix de la pràctica normalitzada d'un treball intel·lectual.

A la generació que estudià Història a la universitat dels anys de la transició, com és el meu cas, entre 1976 i 1981, ens esperonaven les seves obres. Per això l'acte d'avui, en un pla més personal, és com l'acompliment d'un somni que una noia de poble, filla de pagesos, no podia ni imaginar. Gràcies, doncs, a la nostra Universitat i al mestre Fontana per aquest regal. I és que successives generacions d'historiadors i historiadores ens hem inspirat en una mena de declaració de qui sosté que allò que justifica la nostra feina és la capacitat d'implicar-se en els problemes reals de la gent real, ajudar a comprendre'ls i a resoldre'ls, ja que no pensem pas que la ciència sigui un objecte en si mateixa. Tot això amb l'obertura a influències múltiples "sense estar lligat a un cànon determinat" sentint-se continuador i partícip de la tradició il·lustrada, de les esperances d'aquells qui fundaren la primera associació internacional dels treballadors, dels valors de la Revolució Francesa.

I és que amb Fontana pensem que avui ens cal, en una agenda d'història radical, explicar dues de les principals derrotes del segle passat: la barbàrie que l'ha recorregut i els mecanismes de creixement econòmic que s'han fet a costa de l'increment de la desigualtat social al món. I també donar a conèixer el funcionament dels vells mecanismes des de la dissidència, d'aquí que Fontana afirmava en una entrevista recent: "No he canviat de ser incòmode i tenir un pensament crític", per això es dol d'una història acadèmica que ha perdut la capacitat d'expressar coses que interessin els altres renunciant a un legítim deure professional i ciutadà pel que fa els usos públics de la història.

L'àmplia i sòlida obra publicada aplega més de 23 llibres, 73 obres escrites amb altres científics socials, un centenar d'articles, més de noranta

pròlegs. Els seus blocs temàtics es podrien resumir —es podrien resumir? — en tres grans qüestions:

a) El pas de l'Antic Règim al capitalisme a Espanya. Amb una obra de referència, sobre els problemes de la hisenda absolutista*, La quiebra de la monarquia absoluta, 1814-1820,* publicada el 1971, que ha assolit set edicions. Hi construeix una poderosa argumentació unitària, com afirma Jaume Torres, en què es combinen, dades i informacions de procedència i entitat molt diverses que configuren un tipus de narrativa que no tenia precedents en la nostra historiografia. *La revolución liberal* (1977) i *Aturar el temps* (2005) en són altres fites més recents.

b) Les obres de síntesi com ara la direcció de la *Història Universal Planeta* de 1991 en dotze volums, la direcció de la *Història d'Espanya* abans esmentada o el volum de 1787-1868, de la *Història de Catalunya*, intitulat "La fi de l'Antic Règim i la industrialització", dirigida per Pierre Vilar.

En la seva autopresentació ens anuncia que entre els seus projectes immediats hi ha una visió de la història del món després de la Segona Guerra Mundial, "en què treballo de fa força anys, que he anat assajant i afinant a través d'un seguit de cursos especialitzats, i una altra obra sobre el període de 1814 a 1848, a escala mundial" que, afirma, "hauria de servir-me per recapitular tot allò que he anat treballant a l'entorn de la crisi de l'Antic Règim".

c) El tercer bloc temàtic de Josep Fontana el constitueixen múltiples treballs amb el comú denominador d'aportar, transmetre i socialitzar el seu gran coneixement sobre la història, els seus usos i els seus mètodes. Així, són molt coneguts llibres com *Historia: análisis del pasado y proyecto social* (1982), *Introducción al estudio de la historia* (1999) i *La història dels homes* (2001).

Precisament aquest darrer, *La història dels homes*, és una obra meravellosa que obre perspectives noves per avançar en la construcció d'una història de tots, que en retornar la veu als oprimits, començant per les dones, serveixi de fonament a una política per a tothom. Per mi és un dels seus millors llibres, un exercici afinat en què les diverses concepcions historiogràfiques són considerades a la llum de les circumstàncies dels moments respectius amb unes anàlisis conceptuals extraordinàries.

Josep Fontana ha esperonat de manera generosa i activa la renovació de l'ensenyament de la història, amb espais específics de treball amb el professorat dels instituts de Catalunya, obsedit per aconseguir que esdevingui "un instrument de reflexió crítica que ajudi l'estudiant a comprendre millor la societat en què viu".

Ha estat director d'edicions en prestigiosos segells editorials com ara Ariel, Crítica i Eumo. Ha animat projectes culturals d'ampli abast per bastir la normalització de la llengua i la cultura catalanes després de l'intent de genocidi cultural franquista com ara les revistes d'història *Recerques* o *L'Avenç* i eines de treball més teòric com *Nous Horitzons* i *Taula de Canvi,* sense descuidar la direcció de les seccions d'història de la *Gran Enciclopèdia Larousse* i de la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

Els 25 i 26 de juny de 2002 l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives organitzà les seves Jornades de Debat a l'entorn dels temes i problemes historiogràfics en què l'obra de Josep Fontana, que es jubilava aquell any, ha prestat atenció especial. Els tres volums, *Historia y proyecto social,* aplegaven les ponències i comunicacions d'homenatge al mestre, de reconeixement a una trajectòria, que contribuïren a editar les universitats públiques de Catalunya, la Universitat de València i l'editorial Critica. En el pròleg Borja de Riquer i Francesc Espinet, de la UAB, escriuen que "la seva tasca com a historiador ha estat senzillament extraordinària, a la vista de l'aclaridora, innovadora i rigorosa obra científica que ha realitzat… i l'impacte fonamental de moltes de les seves publicacions".

Més enllà de les valuoses publicacions i de la constant dedicació docent, Fontana constitueix un referent per la seva actitud cívica i intel·lectual, per la seva meritòria i incansable lluita per la raó. No hi ha cap dubte que les seves obres van representar una alenada d'aire fresc, un esperó gratificant, en els moments més difícils de la dictadura franquista. La influència de les seves reflexions ha estat essencial per renovar les idees que cal transmetre i els procediments didàctics que cal fer servir. Ara bé, la transcendència social de la seva obra va més enllà del món acadèmic i la seva influència ultrapassa l'àmbit dels Països Catalans o de l'Estat espanyol. Voldria manifestar un desig que ens cal, professor que persistiu en el camí iniciat ja fa molts anys. Perquè no únicament ens calen les vostres recerques factuals, sinó que també ens són necessàries les vostres reflexions teòriques i interpretatives en uns moments com els actuals, plens de confusió i de fosques perspectives: que la fortalesa de la voluntat pugui sobrepassar-se al pessimisme de la intel·ligència —podríem dir— evocant Gramsci.

Josep Fontana, fent meves les paraules de Jordi Nadal a l'edició d'homenatge publicada el 2004, és "l'historiador més destacat i més complet, a molta distància de la resta, dels qui treballem a la península Ibèrica" És

l'autor d'una obra extremadament ambiciosa, excepcionalment reeixida i notablement compromesa. Tres atributs fàcils de reconèixer i difícils de destriar, doncs, en aquest cas, si més no, es presenten estretament units. Fontana no s'entreté amb foteses. L'objecte primordial de la seva recerca són i han estat les formes adoptades a través del temps per les relaciones humanes, en cap moment regides per criteris d'equitat, sempre distorsionades per la posició privilegiada d'unes minories i la condició subordinada de la majoria".

"És un savi en el doble sentit de la paraula: home coneixedor i de criteri. Proveït d'una curiositat universal, una intel·ligència privilegiada i una disciplina de treball sense errades, ha bastit una obra ingent basada en hipòtesis clares, erudició prodigiosa i domini bibliogràfic aclaparador. Sap el que busca i com trobar-ho. És tan apte per a l'anàlisi com per a la síntesi. Disposa d'una escriptura contundent, oberta a múltiples registres [...] es fa llegir tant pel que diu com per la manera de dir-ho". "El seu enfocament és multidisciplinari, al seu entendre, tota historia que s'estimi ha d'ésser 'total' en el sentit d'integrar els treballs i les idees, les actuacions i les inhibicions de tota agrupació humana dins un edifici únic, sostingut per l'acció recíproca dels seus membres".

No sabria expressar millor una altra idea que destaca Jordi Nadal en la seva presentació quan sosté que "lluny d'academicismes i torres de vori, la història de Fontana es caracteritza per la voluntat de ser útil, d'implicar els mortals en la marxa del món. El futur dels homes i les dones pot ser mediatitzat però no determinat. Normalment, des dels inicis, la història l'han escrita els vencedors, amb la finalitat de legitimar l'ordre polític i social establert. Per definició, la versió que n'han donat es manipulada, parcial i, per tant, injusta. La superació d'aquesta injustícia demana una història diferent, que no silenciï la veu dels vençuts... Sense memòria col·lectiva, no hi ha consciència i sense consciència crítica no pot haver-hi denúncia ni rectificació. El conreu professional de la història només es justifica quan s'accepta la seva funció social, consistent a aclarir el terreny perquè les armes de la raó puguin combatre eficaçment els perjudicis, la irracionalitat i la injustícia que dominen les relacions humanes".

I una última idea per acabar aquesta lloança: el recordo en la lliçó inaugural del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'estudi de les Institucions Representatives i Parlamentàries, que va tenir lloc a Barcelona

el 3 de setembre de 2003 al Parlament de Catalunya, on parlà sobre "Representativitat política i progrés social" amb el rigor i la saviesa de sempre. El seu discurs fou una denúncia de "la crisi actual del sistema representatiu, que ha acabat gairebé enterament controlat pels interessos econòmics dominants"i un al·legat a favor d'una "democràcia més participativa, que permeti establir les condicions per a una nova fase de creixement més equitatiu". A més de referent intel·lectual, amb una obra d'enorme rellevància acadèmica i social i alt impacte científic internacional, Josep Fontana és acceptat com a referent ètic.

Rector Magnífic, en la mesura que m'ha estat possible, he exposat la vida i l'obra del Dr. Josep Fontana Lázaro. Crec, doncs, haver dit prou perquè amb la vostra autoritat li sigui atorgat el reconeixement dels seus mèrits. Per tant, Rector Magnífic, us demano que us digneu nomenar doctor honoris causa el Dr. Josep Fontana i incorporar-lo a la nostra Universitat.

Discurs d'investidura pronunciat pel Dr. Josep Fontana Lázaro

Magnífic Senyor Rector,
membres del Claustre,
Amics,

Després de començar, com és obligat, expressant el meu agraïment per aquest honor, deixeu-me que dediqui les primeres paraules al record de Pere Anguera, que va ser company vostre i amic meu. He triat justament un tema que sé que a ell li hauria agradat i l'he treballat amb els seus llibres. Aquesta lliçó és també, d'alguna manera, un homenatge a l'amic desaparegut.

Allò de què voldria parlar-vos és la revolució centralista de 1843, un tema maltractat per la historiografia tradicional, que ens ha deixat una imatge deformada i calumniosa del que s'anomena la Jamància, i ens oculta la complexa realitat d'un moviment l'estudi del qual ens permet observar dos dels problemes fonamentals de la història de Catalunya als segles XIX i XX. En primer lloc, el de la dificultat d'ajustar en termes polítics l'evolució de la nostra societat als ritmes diferents de la del conjunt de l'Estat espanyol. En segons lloc, el d'allò que el meu mestre Jaume Vicens anomenava "el fracàs de la burgesia catalana", que s'ha trobat dividida en moments decisius entre la voluntat de participar en la marxa progressiva de la seva societat i la por al canvi que podien comportar els nous projectes de transformació. Una por que ha acabat portant-la tantes vegades —el 1843, 1868, 1923, 1936 o 1977— a separar-se del projecte comú i a demanar la protecció de les forces més reaccionàries de l'Estat. Una favor que, com és natural, hauria de pagar després amb moltes renúncies i costaria a la nostra societat altres tantes aturades en el camí del seu progrés.

Els problemes que van portar al moviment revolucionari del 1843 tenien l'origen en tot el seguit de commocions que es van produir a Catalunya des de l'estiu del 1840 i que van contribuir a l'ascens al poder de l'estat del general Espartero i del partit progressista. Aquests esdeveniments tenen dues lectures diferents quan se'ls considera des de la perspectiva de la política espanyola, en què tot es redueix a una pugna de partits i de grups que aspiren

al poder, o des de la que té a veure amb la situació social d'una Catalunya que encarava en aquests moments una fase de crisi econòmica conjuntural dins d'una etapa a llarg termini d'expansió, que veuria en aquests mateixos anys com, malgrat les dificultats, es construïen noves fàbriques, es fundava un gran banc i es constituïen els primers sindicats obrers moderns.

Aquesta dinàmica, que no tenia res a veure amb la d'altres parts de l'Estat espanyol en aquells moments, comportaria la malfiança de molts, començant pel mateix Espartero, que no entenien el que passava a Catalunya. En va, la Junta de Comerç va publicar un manifest en què explicava que el que estaven postulant era una via de creixement econòmic global, de progrés tecnològic i d'avenç científic i cultural,[1] mentre els milicians nacionals, després de recordar que els catalans eren els que pagaven més contribucions a l'Estat, argumentaven orgullosament: "En nuestro suelo a la edad de cuatro años el hombre y la mujer ya ganan su subsistencia con su trabajo. Aquí nadie huelga, y las artes, la agricultura y el comercio sólo florecen a impulsos de sus laboriosos habitantes".

Bona part del malentès naixia del fet que en les classes dominants de la societat espanyola hi havia una clara oposició al procés industrialitzador, per por de les conseqüències que podia tenir sobre l'estabilitat social. Entre els primers arguments dels partidaris del lliurecanvisme hi trobem el de la conveniència d'impedir el desenvolupament industrial, ja que "ese germen revolucionario que se abriga en los talleres llegará algún día a ser de fatales consecuencias para los pueblos manufactureros". Els esdeveniments revolucionaris que es van estendre per tot Europa el 1848 va semblar que donaven la raó als que pensaven d'aquesta manera. Un fullet anònim publicat en aquest any, "Europa y España", enllaçava la condemna de la industrialització amb el tòpic, que havia de sobreviure tants anys, del feliç contrast entre Europa i Espanya. A diferència del que passava a Europa, deia, a Espanya "la industria fabril no progresa, es cierto; pero esto no es un síntoma de decadencia [...], porque, en primer lugar, su atraso nos evita el doloroso espectáculo que ofrecen los distritos manufactureros de Inglaterra, Bélgica y Francia: esas falanges de seres raquíticos, hambrientos, enfermizos, que

1. Junta de Comerç. *Representación de la Junta de Comercio de Barcelona a su alteza el regente del reino en defensa de la industria nacional.* Barcelona: El Constitucional, 1842.

viven en la atmósfera emponzoñada de las factorías, respirando en ella los más activos gérmenes de degradación física y moral".[2]

Un argument que revela el desconeixement que tenia de les condicions de vida de la població rural espanyola. Uns anys més tard Cortada hauria d'explicar quina era la diferència entre els nivells de vida de la Catalunya industrial i els de l'Espanya rural: "El catalán viste bien, y la clase popular quizás viste con demasiado lujo; el catalán no guisa su comida en una sartén, ni duerme sobre un montón de paja: come todos los días su puchero, más o menos suculento, pero cubre su mesa con blanquísima servilleta, cada persona come en su plato, y con su cubierto, y toda la familia duerme en cama con su sábana, y su frazada en el invierno. Si no nos hubiéramos propuesto evitar toda comparación, podríamos decir lindezas acerca de lo que hemos visto en nuestros viajes".[3]

Pere Mata, que era en aquells moments diputat, hauria d'esforçar-se una vegada i una altra a les Corts a desfer els malentesos que circulaven pel parlament i a proclamar: "los catalanes tenemos la desgracia de no ser nunca comprendidos; lo que en nosotros es independencia de carácter, es amor a la libertad del país y a su felicidad, se gradúa de dureza, de rebeldía".[4] Que Espartero no fos capaç d'entendre que el projecte d'enderrocament de les muralles de Barcelona, que s'havia iniciat tot just a partir de la Ciutadella, estava pensat en termes de les necessitats d'expansió de la ciutat industrial, explica que ho interpretés com una revolta política, a la qual va respondre brutalment.

La situació va anar empitjorant encara en els mesos de novembre i desembre del 1842, quan, com ens diu el cònsol francès a Barcelona, que era en aquells moments Ferdinand de Lesseps, els catalans es van revoltar contra "els rigors militars del general Zurbano", contra els projectes de tractat de comerç amb Anglaterra i contra l'intent d'imposar-los el reclutament de les quintes. El moviment es va iniciar en un incident amb les capes populars que la poca traça de les autoritats militars va convertir en una revolta que va obligar la guarnició a abandonar la ciutat de Barcelona.

2. *Europa y España*. Madrid: Imprenta a cargo de J. Marquesi, 1848, p. 33.
3. CORTADA, Joan. *Cataluña y los catalanes*. Sant Gervasi: Blanxart, 1860/2, p. 19.
4. Citat a ANGUERA, Pere. *Gent de la revolució liberal*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2009, p. 86.

Aleshores, diu Lesseps, "quan els republicans s'han vist amos de la ciutat, han cercat el suport en les altres classes de la població contra el nou atac que preveien. Han tractat de reunir al seu entorn els descontents de totes les opinions i de comprometre en la resistència els homes de més consideració de Barcelona i, per a aquest objectiu, la Junta consultiva ha estat formada per ells. Es tractava en aquest moment de fer respectar les persones i les propietats en una ciutat immensa, enterament lliurada a una plebs victoriosa. No és pas sorprenent que els homes més interessats en el manteniment de l'ordre hagin acceptat les funcions provisionals que se'ls oferien". Dels seus membres, quinze eren propietaris, hisendats, comerciants i fabricants, un era noble, i hi havia, a més, set professionals liberals, un argenter i un militar. [5]

La Diputació de Madrid, però, explicava mentrestant als habitants de la capital de la monarquia que a Barcelona es produïen "lamentables escenas de horror y de sangre", una afirmació que no corresponia gens ni mica a la realitat, però que serviria per tal de justificar la intransigència d'Espartero, que bombardejà la ciutat des de Montjuïc només pel gust de fer un escarment, i s'apressà a empresonar un gran nombre de ciutadans (81 van ser condemnats a penes d'entre sis i deu anys), a afusellar-ne 14, a imposar una enorme multa col·lectiva, a desarmar la milícia nacional i a dissoldre l'Associació de Teixidors.

Amb la seva conducta Espartero havia decretat la fi del seu govern, ja que donava peu que es formés un pacte que reuniria en el conjunt de l'Estat tots els seus enemics a dreta i esquerra: una aliança contra natura que no tenia més objectiu comú que el de treure del poder aquest soldat que, entusiasmant el personal amb els seus gestos teatrals i amb quatre frases de retòrica populista, va resultar ser el millor auxiliar que podien haver tingut les forces reaccionàries espanyoles.

A Catalunya el moviment contra Espartero es va iniciar a Reus el 30 de maig del 1843, amb el pronunciament del coronel Prim i de Milans del Bosch, efectuat, com ens explica Pere Anguera, d'una manera prou singular: l'alcalde va convocar a les sis de la tarda "tots los homens de les millors cases del poble", amenaçant-los amb una multa de 25 duros si no

5. "Evenemens de Barcelone", informe de Lesseps. París 18 de desembre del 1842. *Archive du Ministère des Affaires Etrangers (A.M.A.E.)*. París: Correspondance Politique des Consuls (C.P.C.), vol. 27, ff. 103-110.

hi acudien, i un cop reunits a l'Ajuntament, Prim i Milans del Bosch els van proposar que la vila es declarés contra Espartero i per la proclamació d'Isabel II com a major d'edat, en condicions en què els reunits "no van ser amos de moure's d'allí, que no firmessin lo pronunciament". L'intent va fracassar, però mentre el general Zurbano acudia a combatre els revoltats i aconseguia de rendir Reus, després de bombardejar-la, i Prim marxava a la muntanya amb els milicians que el van voler seguir, la revolta s'estenia per altres bandes, de manera que Zurbano ja no va poder retornar a la capital del Principat.[6]

A Barcelona el 6 de juny s'havia creat una Comisión del pueblo que rebia el suport de l'Ajuntament i de la Diputació i s'anomenaria Junta Suprema Provisional de Govern de la Província de Barcelona. La componien 4 republicans, 10 progressistes i 4 moderats, entre els quals podien trobar-se personalitats com Rafael Degollada; Joan de Zafont, abat de Sant Pau del Camp, un monjo benedictí nascut a Besalú feia 54 anys, que havia estat professor de Física Experimental en els estudis patrocinats per la Junta de Comerç i que en aquells moments era catedràtic de Filosofia a la Universitat de Barcelona; o Isidor d'Angulo, economista, aristòcrata i terratinent, que serà un dels fundadors de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. Eren, dirà Francesc Castanys, "en su mayoría abogados y propietarios, fabricantes y propietarios, labradores y propietarios, etc.; la mayoría tenía doble posición en la sociedad: la de su profesión y la de su capital". Un capital que, ens assegura, van gastar i perdre en bona manera en aquests esdeveniments.

Aquesta Junta, però, no volia únicament el derrocament d'Espartero, que era el sol objectiu dels militars revoltats arreu d'Espanya, sinó que aspirava a proposar reformes polítiques i econòmiques de signe democratitzador, i demanava que es reunís a Madrid una Junta central en què fossin representades les juntes revolucionàries de les diverses províncies espanyoles per tal de prendre les decisions que calgués. Aquesta iniciativa, de caràcter clarament federalista, és la que donarà a la revolució el qualificatiu, en aparença contradictori, de centralista.

6. ANGUERA, Pere. *El general Prim. Biografía de un conspirador*. Barcelona: Edhasa, 2003, p. 117-134. ANGUERA, Pere. *Comportament polític i actituds ideològiques al Baix Camp: 1808-1868*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1983, p. 100-102; BENAVENT, Pere. *Macià Vila Mateu*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1966, p. 39-53.

Després del fracàs a Reus, el coronel Prim va entrar a Barcelona el 15 de juny, i hi va ser rebut amb entusiasme. La Junta el va encoratjar a reunir un cos de voluntaris, alhora que el promocionava a general de brigada, un ascens que li seria després confirmat, i augmentat, pel govern. Dotze dies més tard, el 27, hi va arribar també el general Serrano, que va sortir al balcó de la Fonda de les Quatre Nacions dient visques Catalunya, Isabel II i la constitució. La Junta de Barcelona va prendre aleshores la decisió de nomenar-lo cap d'un govern provisional que acceptava el programa de tres punts dels revolucionaris barcelonins: "Constitució del 1837, Isabel II i Junta Central". Se li lliurava, doncs, el poder com un dipòsit provisional, fins a la reunió de la Junta Central. Serrano va prometre tot el que se li demanava, perquè no tenia cap intenció de complir-ho.

En arribar a Madrid, el 23 de juliol, va restablir en el poder, com a cap del Govern, Joaquín María López, que havia estat destituït per Espartero, el qual es va apressar a convocar eleccions a unes corts ordinàries i va deixar de banda tot el que havien promès a Barcelona. El que els nous governants van fer va ser nomenar el recentment promogut general Prim, que va rebre ara, a més, el títol de comte de Reus, com a governador militar de Barcelona, amb l'esperança que fes entrar els centralistes en raó. Però no solament no ho va aconseguir, sinó que va haver de refugiar-se a la vila de Gràcia mentre preparava la conquesta de la ciutat revoltada.

Mentrestant, una comissió de membres de la Junta de Barcelona anava a Madrid a reclamar al Govern el compliment dels seus compromisos i exigia com a mínim, si no s'acceptava la Junta Central, que es convoquessin unes corts constituents. Joaquín María López va al·legar, però, que la majoria de les juntes provincials no ho volien, o almenys no ho reclamaven (la de Santander, per exemple, deia: "Las juntas, así como son favorables para triunfar de los tiranos, obtenida la victoria, entorpecen el movimiento magestuoso de la máquina política"), de manera que, afegia López, el projecte centralista s'havia de deixar córrer, si és que es volia atendre el principi de respectar la voluntat de la majoria. "Aunque yo no lo crea infalible ni del valor lógico que otros le dan", afegia, per si algú l'havia confós amb un demòcrata.

En vista de la inutilitat de recordar als governants els compromisos que havien assumit, els representants barcelonins van optar per fer una reunió amb els d'altres trenta juntes provincials, els quals van donar a la de Barcelona la seguretat de secundar un aixecament contra el Govern. Quan el 29 d'agost tornaven cap a Catalunya, ens diuen, "contábamos con el com-

promiso formal de que el levantamiento de Barcelona sería secundado por todas aquellas provincias".

Perquè entengueu el sentit de les reformes que aspirava a realitzar aquesta Junta interclassista, em limitaré a dir-vos els títols d'algunes de les disposicions que la de Barcelona volia proposar a la reunió de la Junta Central:

1) Eliminació de la partida del pressupost destinada a la Casa reial mentre no estigués amortitzat tot el deute públic (considerant que la reina tenia un patrimoni considerable del qual podia viure).

2) Supressió dels caps polítics —que més endavant s'anomenarien governadors civils—, que eren designats pel Govern, les atribucions dels quals passarien a les diputacions provincials, elegides.

3) Reducció de l'exèrcit a només 50.000 homes, destinats exclusivament a la defensa de les fronteres.

4) Llibertat religiosa: el Govern no subvencionaria cap culte ni cap clerecia.

5) Contribucions sobre articles de luxe i sumptuaris.

6) Prohibició d'impostos sobre els articles de primera necessitat.

7) Establiment a Catalunya d'un asil per a obrers on poguessin acollir-se "todos los trabajadores de las provincias catalanas inutilizados en los talleres o encanecidos en el trabajo".

8) Només subsistirien els censos i senyorius el dret dels quals procedís de contracte justificat amb una escriptura d'atorgament.

9) Revisió de tots els contractes establerts pels ministres des de 1833.

10) Llibertat d'impremta

11) Despolitització del nomenament i cessament dels funcionaris.[7]

Això és el que hi ha al darrere del que un progressista com Marliani anomena "el monstruoso programa de 1843". Eren els primers plantejaments d'una renovació democràtica que va trobar ressò i algun suport en altres bandes (Saragossa, Vigo, Almeria, Granada, Lleó, però sobretot en altres punts de Catalunya: Olot, Girona, Hostalric, Figueres, etc.), de la qual ho ignorem gairebé tot, perquè hi ha hagut un esforç sistemàtic per silenciar-la

7. CASTANYS, Francesc. *La Junta Central. Proyectos de decreto de la provincial de Barcelona en 1843.* Barcelona: Gaspar, 1854. Sobre Castanys, del qual procedeixen totes les notícies que ens proporcionen una visió interna del centralisme, vegeu SOLÀ I PARERA, Àngels. "Un liberal radical olotí: Francesc Castanys i Solà (1805-1859)". *Vitrina*, Olot, 5 (1980), p. 68-73 (una versió castellana a *Trienio*, 22 (1993), p. 99-104).

i ens n'han transmès una imatge grollerament deformada, que no reflecteix el que havia passat sinó que dóna testimoni de les pors irracionals dels que l'han inventada.

El que més irritava els seus enemics de fora de Catalunya era justament el caràcter interclassista que presentava aquest moviment, com a resultat d'unes preocupacions col·lectives que no entenien, perquè no corresponien a les seves percepcions. Marliani, per exemple, dirà que "ninguna conmoción ha presentado los caracteres de inaudita barbarie en las masas populares, y de patente complicidad en las clases superiores". Això era justament el que els espantava, perquè no ho comprenien, i havien d'inventar-se que hi havia alguna obscura conspiració anarquista al darrere, perquè per a ells aquesta era una causa "vacía de pensamiento".[8] Deixeu-me afegir, a més, que de barbàrie de les masses populars no n'hi va haver gens ni mica.

Els delegats de la vella Junta havien tornat de Madrid el 29 d'agost, la insurrecció centralista pròpiament dita va iniciar-se a Barcelona el 2 de setembre i l'endemà es nomenava una nova Junta Suprema, en la qual s'integraven almenys tres membres de l'anterior, començant per Rafael Degollada, que n'esdevindria president com a conseqüència de la mort del coronel Antoni Baiges, un reusenc que s'havia posat al servei de la causa revolucionària, mentre Prim ho feia al de la reacció. En la nova Junta hi predominaven membres de les professions liberals, de diversa filiació política, però s'hi integrarien també representants de la milícia nacional, un pagès i el cap de l'Associació de Teixidors.

No hi ha dues revoltes—-la insurrecció centralista burgesa i la Jamància popular—- sinó un sol combat per construir, a partir de la iniciativa presa a Catalunya, una societat més progressiva i més igualitària. L'himne dels revoltats populars del 1843, el "Xirivit", expressava les línies essencialment populistes i democràtiques del seu programa que podríem traduir planerament com: sufragi universal, participació de tothom en la vida política, incloent-hi la dels treballadors en els seus sindicats, i impostos proporcionats a la riquesa; un programa que resulta prou semblant al del cartisme britànic, coetani dels centralistes.

Prim, odiat ara pels mateixos que l'havien rebut setmanes abans com un salvador, es va haver d'encarregar —en el que va ser l'error polític més

8. MARLIANI, Manuel. *La regencia de D. Baldomero Espartero*. Madrid: Manuel Galiano, 1870, p. 394.

gran de la seva carrera— de combatre i reprimir una Catalunya que era majoritàriament favorable als centralistes, en una campanya que va durar molt més del que s'havia previst inicialment, en el transcurs de la qual no es va dubtar a bombardejar de nou Barcelona, més i durant més temps del que ho havia fet Espartero.

La gran diferència que hi va haver entre aquest setge de 1843 i el d'Espartero un any abans, però, seria que la major part dels membres de la gran burgesia de terratinents i d'industrials —els Bonaplata, Dalmases o el marquès de Castelldosrius— no vacil·larien ara a col·laborar en la repressió, facilitant els recursos per esclafar una revolta que començava a anar més enllà dels seus gustos. No és que es pugui dir que els programes dels centralistes fossin extremats, com hem vist, ni que la Jamància amenacés la propietat. Malgrat les descripcions terrorífiques que en fan els seus enemics, han de reconèixer que una de les primeres mesures de la Junta va ser la d'imposar un estricte rigor en la defensa de les propietats. El problema era d'índole més general. Com deia un dels testimonis reaccionaris de l'època, el que no podien acceptar era que els treballadors pretenguessin negociar el preu del seu treball i que la gent menuda volgués elegir els "seus" ajuntaments. "Abusando este pueblo ignorante de su fuerza y poder se convirtió luego en soberano déspota.[...] ¡Desgraciado del pueblo cuyo gobierno condesciende o contemporiza los desvaríos de la [p]arte ruin!".[9]

Sabem que hi va haver un gran entusiasme popular en favor de la revolta. Els reaccionaris s'escandalitzaven en veure uns combatents que, ferits i tot, apareixien "alegres y placenteros" —"¡Ah, hasta donde llega la preocupación!", afegien, com si l'entusiasme per la llibertat i el progrés fos un crim, i només fos virtut el fanatisme retrògrad. Testimonis hostils ens descriuen el dolor i la ira que han sentit a la fi, en veure's abandonats pels seus dirigents —"unos dejan tranquilamente las armas por las calles; otros, votando y maldiciendo, las tiran con ímpetu por el suelo o contra la pared". I ens transmeten, sobretot, la seva sorpresa davant del fet que en la darrera nit, quan no hi havia autoritat de cap mena, ni revolucionària, ni del govern... no va passar res: "Dios velaba aquella noche la capital, porque aún

9. *Acontecimientos políticos e históricos de Barcelona desde el 2 setiembre de 1843 hasta la entrada de las tropas nacionales; con las medidas oportunas que tomó el gobierno militar y municipal después de haber entrado en el goce de sus derechos, por unos literatos que permanecieron en ella durante aquella desgraciada temporada, D. Y.P. y D. M.G.* Barcelona: Indar, 1843, pp. 9-10.

ahora nos parece increíble cómo el incendio, el saqueo y los asesinatos no se hubiesen cometido por aquellos hombres sedientos de venganza. ¡Dios salvó a Barcelona!" Van ser els revolucionaris els qui la van salvar. Uns homes que van deixar més de tres-cents morts en un combat per una societat més democràtica i més justa.

Aribau és una mostra de fins a quin punt de ceguesa podia dur a una certa burgesia el pànic per la revolució, en felicitar Prim amb versos que, per la seva grolleria, envileixen la seva memòria:

"Caram, quina feina en feres/ de aquells tontos malehïts/ que bolen moure brunquina/ quan volem estar tranquils!/ Bona sumanta els donares/ prop del Clot y de San-Martí,/[...]y a Sabadell l'altre dia/ los casabas com cunills/[...] Què faran los de la Junta/ que s' reyan de Monjuïch?/[..] Demanar misericòrdia,/ veurer si poden fugir,/ més tu els trencaràs las camas/ y el coll que's més expedit,/ Y amb un cop de puny ben ferm/ y amb un renech ben biu,/ hauràs salvat a la Reina,/ hauràs salvat al país".[10]

Com és possible que s'hagi pogut perpetuar aquesta visió grotesca, que feia escriure encara a Marliani el 1870 que en totes les revoltes catalanes d'aquests anys no s'hi podia veure cap principi social o polític "cuyo triunfo mereciera correr los azares de una lucha sangrienta", sinó que havien estat obra "de todos aquellos infelices que una sociedad mal organizada deja sin ocupación útil y que el hambre atosiga; de aquellos perdidos que, no queriendo trabajar, pretenden vivir holgando a costa ajena y, por último, de todos aquellos entes degradados que se hallan en todas las grandes poblaciones como la hez en el fondo del vaso"[11]?

On encaixen en aquesta descripció els dirigents centralistes del moviment? Uns burgesos que encapçalen el moviment centralista eren homes que s'avançaven al seu temps en el propòsit de voler marxar conjuntament amb les capes populars. Els drets que ara volien donar-los —dret a votar, a sindi-car-se per negociar els termes i les condicions del seu treball, llibertat religiosa, etc.— s'hauran d'acabar concedint, anys a venir, i es podrà veure que ni la societat ni l'economia s'enfonsen amb aquestes concessions.

10. Dono el text com el publica FERRER, Antoni-Lluc a *La patrie imaginaire,* Aix-en-Provence, Université de Provence, 1987, en comptes de les versions modernitzades que apareixen habitualment.

11. MARLIANI. *La regencia de D. Baldomero Espartero,* p. 393-399.

Però no es podia demanar que el conjunt de "les classes propietàries" tingués tanta lucidesa. Els privilegiats viuen dominats pels seus fantasmes i qualsevol concessió els sembla un acte suïcida. El 1843, entre associar-se a les capes populars catalanes per combatre una política que obstaculitzava el seu progrés, arriscant-se a construir una societat més difícil de controlar, o pactar amb l'ordre establert i tractar d'obtenir-ne alguna concessió a canvi de la renúncia a l'acció política, triarien el segon camí. Com en tantes altres ocasions —repetiré, com el 1868, 1923, 1936 o 1977— en què la por de la "revolució" ha portat a tantes abjuracions i a tantes renúncies.

Més objectiu seria Joan Illas, fabricant i polític conservador, que va expressar pel març del 1847, parlant a les corts, la seva admiració per aquells revolucionaris, malgrat que no compartís en absolut les seves idees: "Aquella ciudad, señores, donde hay una inmensa masa de trabajadores, aquella ciudad se ha visto en manos del pueblo por meses enteros, y ese pueblo honrado y valiente [...] ha tenido la virtud de estar batiéndose, sufriendo de día y de noche las mayores privaciones, sin tocar siquiera por valor de un maravedí". Tement la repetició dels bombardeigs d'un any abans, afegia, un gran nombre dels barcelonins benestants van abandonar la ciutat. "Yo quedé solo en mi casa. Yo vi Barcelona convertida en un desierto [:..]; yo vi, en fin, un desamparo y desolación sin igual, y sin embargo, ni una casa se abrió, ni faltó nada a vecino alguno".

Ha estat justament el fet que no fos una pura "bullanga" popular, sinó alguna cosa que amenaçava d'esdevenir una revolució, on es barrejaven alguns membres de la mateixa burgesia amb les capes populars, el que ha espantat els detractors. Ho hem vist a Barcelona, on la feina de camuflatge s'ha intentat sobre la base de distingir la insurrecció centralista primera de la Jamància i pretenent que gent com l'abat Zafont es van trobar al mig de tot plegat per pura casualitat. Però l'exemple de Girona ens servirà igualment. Un testimoni no menys hostil, ni menys espantat, ens dóna la composició del moviment centralista en aquella ciutat. El citaré, limitant-me a eliminar els insults que afegeix en esmentar cada una de les persones que anomena: "Se compuso la Junta gubernativa de Cabrera de La Bisbal,[...] demócrata ecsaltado [...], primo hermano de don Narciso de Ametller y enemigo del trono [...]; de Pararols, de Olot, médico [...]; de Aulet, abogado [...] y fiscal, y de Prats, vocal secretario, aspirante a comiso y últimamente retirado en su casa a vivir parcamente de los escasos bienes y productos de su madre en Palamós [...]. Al aviso convenido entró la espuma de la milicia de algunos

pueblos marítimos, las heces del Ampurdán, de los contrabandistas de la frontera y de los tejedores de Olot y, cual otra irrupción de bárbaros, se enseñorearon de la ciudad".[12]

Als revolucionaris els va fallar, a més, el suport que havien esperat rebre de la resta d'Espanya, on només els van secundar uns grups aïllats de demòcrates, de manera que, en els moments d'haver d'acceptar la rendició, el periòdic *El Constitucional* proclamava, amb una barreja de tristesa i d'indignació, que si es rendien era "porque España no quiere ser libre, porque España prefiere gemir bajo el peso de las cadenas" [...]"Venid, ocupad la invencible Barcelona, os la entrega la España esclava. Nosotros no, nosotros moriremos en el estranjero, siquiera libres, a pesar de las garantías que nos ofrecéis". La major part dels dirigents del centralisme van marxar efectivament cap a l'exili.

En la darrera de les seves proclames, el 20 de novembre del 1843, la Junta diria: "La historia tiene preparadas unas pájinas muy hermosas para transmitir a la posteridad los esclarecidos hechos de armas que han tenido lugar en este recinto desde que enarbolamos la bandera de la Junta central; la historia referirá con imparcialidad los cruentos sacrificios que hemos hecho para sostener una causa que creímos justa."

La història, malauradament, ha estat massa temps controlada pels qui temen qualsevol progrés de la llibertat i no ha fet encara justícia a aquesta noble i exemplar lluita per la democràcia, que no va tenir altra errada que, una vegada més, com en tantes altres ocasions, d'avançar-se als temps i als ritmes de la història d'Espanya.

Penso que recuperar aquestes pàgines ocultes de la nostra història és obligat per tal de complir amb el deure moral d'honorar els qui van caure defensant unes valors i uns guanys que no eren solament per a ells, sinó per a les generacions que els havien de succeir. Ho va dir Carles Riba, referint-se a un altre combat semblant, un segle més tard:

12. *Breve reseñea de las ocurrencias políticas, estragos e inundación del río Galligans y del sitio de Gerona en setiembre, octubre y noviembre de 1843*. Girona: Grases, 1843, p. 6-7.

"La llibertat conquerida en l'apassionada recerca
del que és ver i el que és just, i amb sobrepreu de dolor,
ens ensenyàreu que on sigui del món que és salvada, se salva
per al llinatge tot dels qui la volen guanyar;
i que si enlloc és vençuda i la seva llum és coberta
per la tempesta o la nit, tota la terra en sofreix."

A banda, però, d'aquest deure moral, em sembla que l'estudi d'aquesta mena de fets del passat comporta prou lliçons per a un present confús. És per això que penso que val la pena d'ocupar-se'n, conscient, com em deia el meu mestre Jaume Vicens, que els historiadors podem servir el país amb la nostra feina, ajudant a aclarir i enfortir la nostra consciència col·lectiva.

Paraules de benvinguda
pronunciades pel Dr. Francesc Xavier Grau Vidal
Rector Magfc. de la Universitat

Benvolgut Prof. Fontana,
Rector Magníﬁc de la Universitat Pompeu Fabra,
Sr. Secretari general de la Universitat Rovira i Virgili,
Professora Duch,
Senyores i senyors claustrals,
Distingides autoritats,
Senyores i senyors,

És motiu de màxima satisfacció per a la comunitat universitària celebrar aquest acte solemne d'investidura del professor Fontana com a doctor honoris causa per la Universitat Rovira i Virgili.

Em correspon l'honor i el privilegi de donar-li la benvinguda al nostre Claustre, i ho faig amb molt de gust, tant a títol personal com en nom del tots els membres de la Universitat, i en especial del Departament d'Història i Història de l'Art, del qual va néixer la proposta de conferir-li la màxima distinció acadèmica que atorga la Universitat.

La padrina, la professora Montserrat Duch, en la seva *laudatio,* ha posat de manifest tots els mèrits acadèmics i científics que el fan mereixedor de tan alta distinció i que hem pogut apreciar en la *magistralis lectio* amb la qual el professor Fontana ens ha obsequiat.

El nomenament de doctor honoris causa representa, de fet, una distinció amb doble sentit, de màxim reconeixement acadèmic a la persona distingida, però també d'orgull per a la comunitat universitària a la qual s'integra. Per a la URV, és tot un privilegi comptar entre el claustrals amb una de les personalitats del camp de la història, especialitzat en història econòmica i contemporània. El treball del Dr. Fontana l'ha fet mereixedor de nombrosos premis i distincions amb reconeixement a aquesta tasca àmplia d'historiador i historiogràfica, com ho assenyalava el jurat dels Premis Nacionals de Cultura l'any 2007, que li va atorgar el Premi Nacional a la Trajectòria Professional i Artística en la primera edició d'aquesta categoria quan deia: "Amb aquesta distinció, el jurat ha volgut valorar l'obra historiogràfica, el mestratge i el compromís cívic d'un intel·lectual erudit com Josep Fontana".

Josep Fontana, efectivament, és el veritable reflex del concepte *universitat*: el saber, l'esperit crític i el compromís amb la seva societat. Aquests han estat i són possiblement els tres grans eixos que el Dr. Fontana ha desenvolupat a través de la història. Deixeble, com ens recorda sovint, de Ferran Soldevila, Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar, ha creat escola com a catedràtic d'Història Econòmica a la Universitat de València, a l'Autònoma de Barcelona i a la Pompeu Fabra, universitat germana en molts sentits i a partir d'avui unides també per l'honor de comptar en els nostres claustres amb el professor Fontana. Moltes gràcies, rector Moreso, per acompanyar-nos en aquesta cerimònia. Com ens ha descrit molt bé la Dra. Duch, el professor Fontana ha centrat la seva recerca en la història contemporània, la història de la hisenda pública i la història de la historiografia, sobre la qual ha expressat sovint la necessitat de recuperar els signes d'identitat d'una historiografia crítica i ha impulsat els historiadors a situar el present en el centre de les seves preocupacions.

Aquest compromís el resumeix el mateix Josep Fontana quan deia en una entrevista al diari *El Punt* d'ara fa un any: "Els historiadors serveixen per lluitar contra els qui volen imposar veritats polítiques i socials establertes. Serveixen per obrir i fer obrir els ulls davant la complexitat social i ensenyar la gent a pensar pel seu compte, que no es creguin res a ulls clucs".

La humanitat, precisament, té davant seu un segle XXI carregat d'amenaces socials i econòmiques que, en certa manera, es basen en grans problemes que encara avui dia no hem sabut resoldre. Tampoc a casa nostra, tant des d'un punt de vista econòmic com social. L'obra del Dr. Fontana ens ha ajudat i ajuda a trobar el camí per resoldre'ls des de molts punts de vista, tant econòmics com socials i, per tant, a obrir aquests "ulls clucs".

És aquest també el veritable compromís de la institució universitària, ajudar a mirar més enllà i tot just ara, en moments de dificultats, és quan ens hem d'exigir un esforç suplementari.

L'any 2004, lluny encara de moltes vicissituds actuals, Josep Fontana pronunciava a la Universitat de València una conferència i que acabava així: "Per refundar aquest estat lliure i solidari ens cal un nou contracte social que el defineixi. Un contracte per al segle XXI, que no neixi tarat, com el de 1978, per les imposicions d'un poder hereu de la sagnant victòria del 1939 i per les temors que aleshores creava la remor de sables a les casernes. I ens cal que aquesta vegada no sigui, com aquell, l'obra d'un grup de dirigents que negocien entre ells, sinó que estigui obert a la participació d'una so-

cietat que cada vegada està més cansada del paper passiu a què se la vol condemnar —limitat a poca cosa més que triar cada quatre anys entre les diverses llistes tancades que els dirigents dels partits ens proposen— i s'està acostumant a sortir al carrer per fer-se escoltar."

Però no ha estat aquesta l'única de les preocupacions de Josep Fontana i, per tant, el centre de les seves investigacions. Així, les relacions entre les finances públiques i el desenvolupament econòmic, una altra de les qüestions de màxima actualitat, ha estat també objecte de les seves anàlisis.

El professor Jordi Nadal ho descrivia així en l'elogi de Josep Fontana que féu amb motiu del nomenament de col·legiat d'honor del Col·legi d'Economistes de Catalunya a través de dues qüestions. Es preguntava el Dr. Nadal: "Què ha fet l'amic Fontana per merèixer aquest reconeixement? La resposta és ben senzilla [deia]: el nostre col·lega és l'autor d'una obra de recerca extremadament ambiciosa, excepcionalment reeixida i noblement compromesa." I més endavant hi afegia: "Un historiador econòmic? Fontana s'ha resistit sempre a endossar-se l'etiqueta que de dret li pertany, amb l'argument que és reduccionista i negligeix l'enorme complexitat de l'ésser humà."

Ens trobem davant d'una de les personalitats més rellevants, compromeses amb el saber, amb la ciència i amb el país, i autor d'una obra que ha permès i ens permet conèixer el nostre passat amb rigor, entendre el present i encaminar el futur. És una visió que no té data de caducitat, incòlume al pas del temps i tanmateix situada permanentment a l'avantguarda. En aquella mateixa entrevista a *El Punt*, Josep Fontana finalitzava: "La meva manera de veure el món no ha canviat gaire perquè els principis dels meus mestres, com ara Soldevila, Vicens Vives o Pierre Vilar, continuen sent vàlids: cal treballar per tornar la consciència a la societat catalana."

Professor Fontana, gràcies per acceptar la nostra distinció, que més que honorar la vostra persona ens honora a nosaltres mateixos; la vostra incorporació al Claustre prestigia la Universitat Rovira i Virgili i ens obliga a treballar per ser dignes d'aquest prestigi.

Avui, amb el màxim reconeixement dels vostres mèrits, adquiriu el compromís de representar la Universitat Rovira i Virgili, que de ben segur realitzareu amb afecte. Rebeu l'enhorabona més cordial, en nom propi i en el de tota la comunitat universitària, que des d'avui és també la vostra.

Moltes gràcies.

URV
UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI